

בין שבועה לחרטה

ניצב שיר חרטה כה מוכר בסבל, כה מטהר בסיגופים. עד כי לא נותר בו דבר מן החרטה, ותא יב אל השבועה ואין תלונה על שפתיו.

אחרת

לוכר צבית
בחר בו, כי אחרת / מי היה מעיד עליו בין התונים, / בין עץ ואבן / ומזכיר לי סם געגועים, / אחרת, ושכרו מיד קונו. / מן השועים, / הוכתר כן מלך / ומזכיר לי אמונים ורוגים, / אחד ראחו / ואחד נגל לו חסד ומשחו ראשון / בין הבנים, / לשר ושר / ודם על העצם ועל האבנים, / שונה ביקשה ונויר / במעט / ועל כן אורר עשהו / כחוט שחור בשתי חלחטים, / עומד מנגד / ומנסה מוריות מיחלים, / וצא השמש / ואין אילים, לצערי.

אולי יש מקום לחרטה, אולי אפשר היה אחרת, אף כי לכאורה מלת-תנאי היא — לאמור: הקב"ה בחר באברהם (בעם ישראל) כי אחרת, אלמלי בחר בו — מי היה מעיד עליו, להבדילו מעץ ואבן? — הרי באמת מלה זו, אחרת, יש לה כאן קיום בפני עצמה. האחרת הזאת, שמוכיחה סם געגועים היה, ומלכתחילה הוכתר בן מלך, אבל תבהירה אפשר היה אולי שיתיה אחרת, הרי מן השועים היה, ומלכתחילה הוכתר בן מלך, אבל או, כמחציתו השניה של השיר כמעבר מחיר, מת-מוטטת האפשרות האחרת הזאת. עם ישראל נבחר, לשר ושר, ודם על העצם ועל האבנים, והואיל וביקש הקב"ה, כי יהיה שונה — על כן אורר עשהו, והבחר בעמו, עומד מנגד / ומנסה מוריות מיחלים.
וכאשר בא השמש — אין אילים, אין פדות, אין הצלה, קרבן עד תום.

לצערי, מוסיף המשורר. בשם עצמו? בשם איוו ישות גדולה כוללת — אישה מאד, עליונה מאד?
קרבן עד תום, על כן מוקדש השיר לזכר צביה, היא צביה לובטקין מורדת הגיטו — ושב ונכרך החוט (כחוט שחור בשתי חלחטים) אל השואה, אל זכר ארצות-רהוקות בעשן, אל מקורת ותכליתה של השבועה.

יש עוד הקדשה אחת בספר, הקדשת הספר כולו לאחת ולשלוש — לרעייה ולבנות, מדוע, "איומה", אם כן? נקרא בשיר האהבה הנחרד הזה ובנין אפס קצתו של הלא-מוכן, "אימה כנדגלות" — מן המעמקים הארצתיים של שיר השירים — אל האשה, אל האדמה, אל הארץ... ואולי גם אל ה-חרטה? ואולי גם אל השבועה? בלטה כה ישר, כה אירוטי, כה מתחטט וסולח — מדבר אלינו משרור שהשיל מעל עצמו, סופית, את עורו הפרטי — והתעטף עונה. הוא מחובר אל הגדול ממנו — ולא יירא רע.

וקלאה הפקעה מיל קבר עד מאד, כמו אך לפני זכריו לבנים לא מלאך אדני, מקבל עליו.

השירים הטובים, שעיצובם בוטח, חסכני ור-רהוק מאד מרחמים עצמיים, רודפים זה את זה כמדור שלפנינו. אצטין מהם / את, השבועה עבירה — שהוא כל תולדות ארץ-ישראל שלנו בשני עמודים, ארץ הקרבן ללא חרטה, ארץ המאבק ללא פרס. ישנו השיר, "גאווה" — שהוא מן הזאנר ש-גורי הוא מיוצרי, זאנר שירי המסע בארץ החל-אובות, בגיגונם אשר נראה כמו מולדת יקרה. וישנם בנאריאציות שונות, ("ריהוי", "השתגות") שירי מפולת עיר, יאוש הנצורים ואימת ההתמור-טעות, ומעבר לאלה, במין חזרה אל נקודת-ההת-חלה, לאחר סיבוב שלם של המעגל כולו — שוב ושוב שירי חרטה וספק: "רעל", "אם" (אם הדין את ההרים נוקב עיר / מה יגידו המפקקים?), "השמש" (שוב הטרואמה של יום הדין, שוב בקשת רהבים) ולאחרונה אותה הלוקה עצמית, שירי תסכיכותם של כל כותבי השירים:

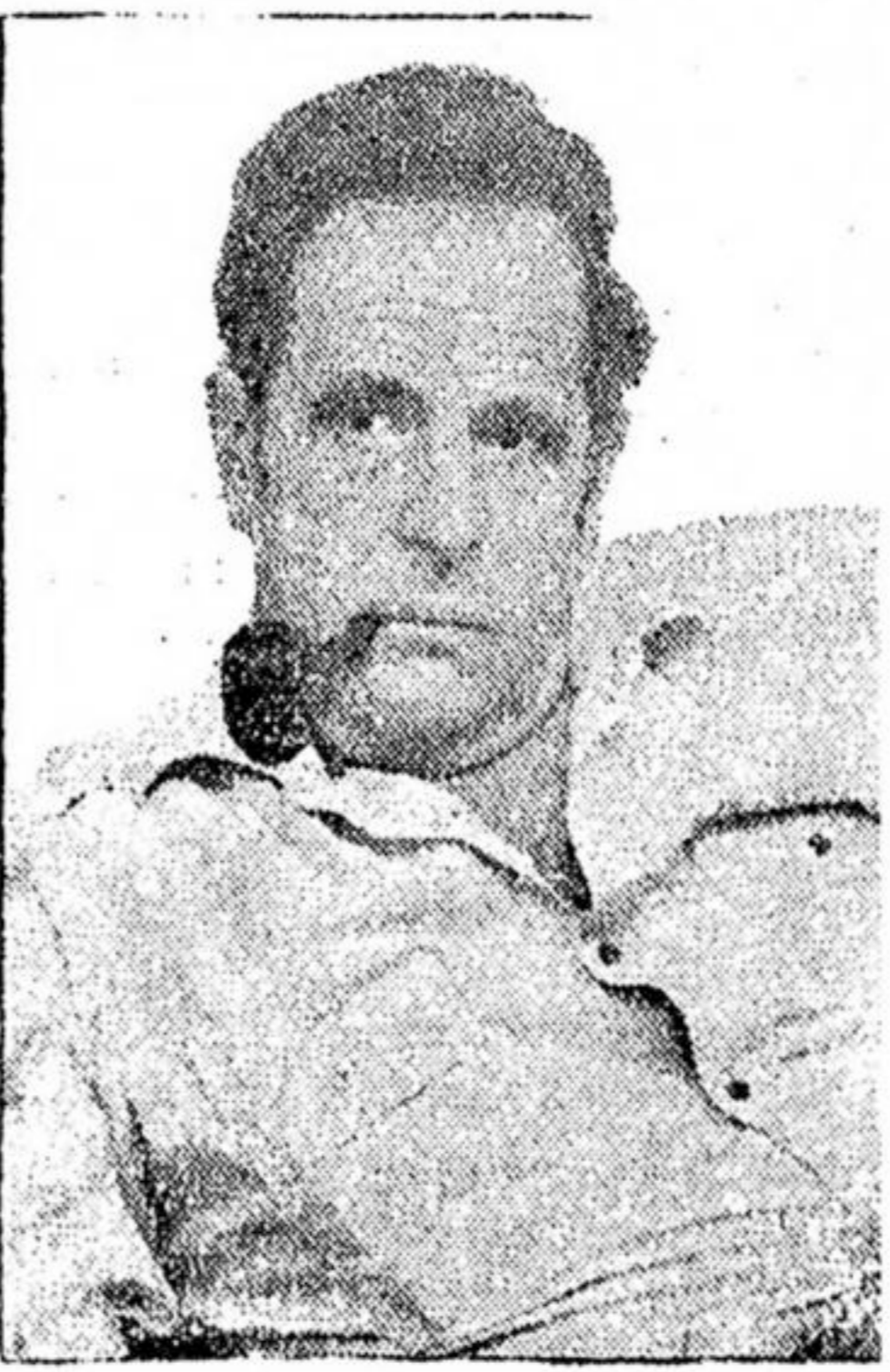
יש אחד ששילם כל פרוטה.	יש אחד ששמע.
וכתב: ("הכדל", עמ 52)	

ני שירים יש במדור הזה, שהם לב הספר, הם הם אותו השבועה נפש שממקד את השבועה ואת החרטה במוקד אחד שכולנו צו גורל, לאין מפלט. האם אפשרית אמונה ללא אמונה? — וזהו לא רק שאלה, הנשמעת כמשהק"מלים אבסורדי, זוהי הוי-יית חיים אבסורדיים. אנהו חייבים להאמין, במשהו בקורטוב אחיות-קיום. באבק צידוק, אבל שום אמו-נה שבעולום אינה יכולה להיות סופית. אין תחנה אחרונה באמונה, אין, "סוף פסוק" באמונה כל אין בו תמימות, כי שבועה זו לאחר החרטה היא על אפה ועל המתה. וזהו שבועת היודע.

בשיר, "רטרוריטה" מעמיד המשורר את שברונו של הדור על עיקרו, לא חוטאים אנו — זה לא מבהיל, עם זה אפשר להתמודד. לא רעים אנו — כי במעשה, בקרבן, בהתייצבות מול גורל — אנו רשומים בטור המצוות. האמת היא אחרת: אנו מביים — וזיקים. הכתרים שלנו — חלולים, וקוצים עליהם. אמרנו: "לא דיבורים, אלא מעשים" — ונשרנו עם המעשה האילם.

אמרו הכופרים:
לא עזבו אלוהים אמת ללכת אחר אלוהים אחרים. לבדנו עמדנו ואין תפילה יודעה על שפתנו ונסענו לא תמצא לנו מנוחה ונונה.
תחת כנפי השכונה במעלות קדושים וטוהרים.

מול השבועה הזאת, האבינוית-מדעת, נשויית החסד, מול שבועת הכופרים שאין להם בעולמם אלא הנזירה שנוצה עליהם — ישות כלא להאמין

חיים גורי

עצמיים, זהו שיר של חשבון-נפש עצמי, בו הוא מנסה לומר לנו משהו חשוב מאד על עצמו, כישהו שאין אנו מעיזים להעלותו על דל הפתיו.

וגה, הכוורת המיתולוגי, הוא האומר: "אני כמעט הכפלתי את שונתי מאו / אבל אני שבועה ועוד שבועה." (ע' 29) — ואין מפלט מן השבועה. ככל שחוזר גורי אל מחוז השבועה — הוא תורן אל המציאות, אל התחושות הקרויות בשם-עצם ובשם-מקום, אל המוחלט שבציווי — ואז מתהדרק משהו הידוק גוסף גם מבחינה שירית, והוא נוהן לנו את הטובים בשירי הספר. הטובים בשירי הספר מצויים במדור "קציצים" והנחיר והמכתק בהם הוא השיר "קוצים" עצמו. זהו שיר של שבועה כפשוטה וכמלאה משמעה. אין בו תמימות, כי שבועה זו לאחר החרטה היא על אפה ועל המתה. וזהו שבועת היודע.

אחד על עקרה, כמו לפי הפור. מקבל עליו.
היא קאה בשמקלה לעונה ותו לא. מקבל עליו.

לא אמר לא אני, לא אלה קשים בקרעם בשמי ואכתי נתאדם פני סנה קעה. מקבל עליו.

לא ארמון בקרפל, לא חוקה וצרותים קבל יער קב. יען בודד כנודד בקרים תרוכים. מקבל עליו.

וקא איש ופניו כשולי הקנדה, מכשרי מאו: מי הקבים לק יצועות ונקמותו מקבל עליו.

קאיתי עורב על ראש מד אקנים, שגועור וקרת. וזרם כעוקקי דם מלכים אקיונים, מקבל עליו.

אז שקבתי לילה על מצע אקנים, ראשי כוכביא וקביי עקטה, כמו לפני קעה. מקבל עליו.

את סוד הזמן הזה שאין לו סוף, כ, "איומה" הסוד הוא מכבושן הפרס, הסוד שאין בו חלק לזולת: רוב העיניים אשר הלו שמחה פראית או סכינים בלב יהיו שתיקה. השיר הראשון — הוא בסגנון בלדי-הירואי. גיבורו הוא האיש השב ממלחמות הזמן. גופו — צליל המתכות, ההריוסות, ובעיקר: העלטה, זו מלת המפתח של הספר כולו, החזרת בו פעמים כה רבות, ואין צורך לומר — הריוות מלוטשת ומח-דקת, רובה אסונאסית, ורציפותה מדודה (אבג / אבג) מהחל ועד כלה.

השיר השני פזורים בו סימני חריוה פה וישם (כמו שירי פסיפס תרוס מימי הבית הראשון או השני) * והוא כולו בסגנון אינטימי מאופק, ממוג באירוניה חרישית. המשקל בנוי על מושק החיר-לופין בין משפטים קצרים וארוכים. הגוף מופשט, הסיטואציה היא של דרשיה מרהף, ומלת המפתח — זו מלת המפתח של הספר כולו, החזרת בו פעמים כה רבות: החרטה.

האם חזרו המשורר, מעבר לשלושים שנה. עלטה — חרטה?

יש יחין גם חרטה רבות — ואכן, כ, "איומה" לא עשיתי בדיקה קונקרדנטית ב, "פרחי אש", אבל ככל שמצאתי — אין בו אף פעם אחת, "חר-טה". כנגד זה אין מלה, אין מצב, אין מוטיב, בספר שלפנינו שיהיו תדירים ומשמעותיים יותר מן החרטה.

השיר הראשון תוהה, "אולי זו ה פתיחה ל- משהו אחר" והבא אחריו מדבר, על החרטה המוד-כירה את שמי לעתים קרובות, ועל, "הימורי, אשר היו לשם דבר, על הסוס הלא נכון... השלישי פותח ב, רחמים עצמיים" ומסיים ב, "אלו" — שב שיר אחר יתהפר לשם עצם, בלשון רבים, ("אליו-אש", ע' 31), וחרביעי שואל-מבקש: "ולו אסיר-היה / למחוק את המיותר" — ואו באים שלושה שירי פגישות שבשארן אטיפיגישות רוק צביטית. הכיסופים נשארה מתן לזיכרון, ואהריהם שיר ה-פוח ב, "סליחה" — ואחריו קבוצת שירים על וינה — ומי עוד כיונה איש רודף-שבועה וחובה הבורח ומתחרט ונורק שוב אל שליוחו ולומד את דבר החרטה מחדש, תרסת אלוהים וחרטת אדם — ושם אנו קוראים על דבר סופת החורף הבאה, לקדם את פני המתחרטים, "ואו בא השיר, "שירול" ה- מספר, כי, "בעוד שעה קלה... תמות עוד הזדמנות: כמו חבל כזה... כמו אלמלא המאריך ימים", ואחריו ערב של, "מי שהיה" ומעברו לא נותרו אלא, "מל-נה מחכה", ו, "כיסא ריק במקום שהיתה" — ומכאן יחלואה עוד דוגמאות רבות: "צריך היה להיות את-ר" (ע' 55) או, "הכל, אפשר היה להיות" (שם), "אני הולך ומתחרט" (ע' 72), ומיד: "גם אתה, המודה ועובד", ו, "לא כדאי, אחר כך תתחרט...". (ע' 73) — ובסך הכל, אפשר לכאורה לומר יחד עם המשורר: "לילה מלא רחמים עצמיים / העוברים... את מידת המותר" (ע' 12).

רחמים עצמיים, אבל הרי זה אסור, אסור בספר החוקים של החברה בה אנו חיים, אסור גם בספר החוקים של הספרות שאנו כותבים וקוראים, ואכן, אין שיר חרטה של גורי שיר של רחמים עצמיים.
סחה מתוך יצר-המניה שבי: אין שירי-פסיפס מיטת בית ראשון.

חיים גורי: איומה, שירים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ט, 80 עמ".

"אני כמעט הכפלתי את שונתי מאו אבל אני שבועה אחר שבועה."
(חיים גורי)
"חבל, אפשר היה להיות..."
(חיים גורי)

עוד לא נשלם חצי יובל לשנותיו כשיצא שפר שיריו הראשון, "פרחי אש", שלושים שנה עברו מאז — ולפנינו שפר השנים עשר של חיים גורי, שמונה שירה וארבעה פרוזה, הדמיון בין הראשון לאחרון מרדמים ומשום כך, כה חשוב ה ש ו נ ו י ביניהם. נמטה באחד, נפעה את האחר — ונמצא עצמנו בוהים אל תוך דיוקנונו.

הדמיון כה ברור, עד כי נדמה לפעמים שהוא מכוון, שלשה חלקים ל, "פרחי אש" — ושלושה חל-קים ל, "איומה" (88 עמודים ליה — 80 עמודים ל- זה). כל אחד משלושת החלקים מרוכז סביב נושא בשני הספרים.

השיר הימנין הראשון, "איומה" באחרון אחד בעיקר — ושלושת הנושאים והים בעיקרם מוקדשים לאהבת האשה (שרק בגרה עם המשורר במרוצת השנים... והנשים) ועמה לאהבת הארץ ונופה (שרק נחרשו בשוף הנחלים והדממים). מה שאפיין את הנושא-המוטיב המרכזי של חלק זה לפני שלושים שנה עדיין מאפיין אותו היום: שיר לובן עדי-אין-לחכו. של שתי האהבות זו בזו. "שיון להיובר" הפותח את הספר שלפנינו מוכיחו עד פרט קטן אחרון לפעמים את, עוף הדרודים" של ספר-הכוונה. בשניהם מולך המקום ההוא — הנורדים באירופה, עשן השרפות והמשי-רפות, ערפל הערעור, הנכריות, "דגניים (מעבר לקיר במלון, בעד אשנבי הצצה אטומי-זרות) בחייהם של אחרים, הכמיהה והרתיעה אל ומפני הבדיחה. המקום היה, ארץ-ישראל של לוחמים, של מקומות שהם מבוהות לתפילה ולקרבן, ארץ-יש-ראל של ריעות, המכנה המשותף הגבוה ביותר — זה הוא המוטיב המרכזי של, שירים מתוך ילקוט ה"צד" משנת תש"ח (מהם שהיו חלק ממורשתה הלאומית של אותה שנה) וזה הוא, שוב, המוטיב המרכזי של "קוצים", אחד משלושת חלקי הספר שלושים.

המנין — והוא זה — את שירת גורי מאו ועד היום יודע, כי זהו השילוש שממנו מתפצלת ושבה ומתאחדת, השירה-הואת תמיד. המעניין ו-המרתק ב, "איומה" הוא בכך, שיש בו המתת הגדול ביותר של תהתרחקות מן המים הם — בלא לאבד אף לרגע אחד את הידיעה והתחושה, כי הוא עקור ולכוד בהם.

* פרדוקס של שוני-תוד-אחדות יובן לנו יותר אם נציירו במדרש שמות ובמשל.

מדרש שמות — על שמו של המשורר הוא אמור. זה התחיל בגויי — כינוי וקיצור חיבה, מימי בית הספר והתנועה וראשית הפלמ"ח — כי גורפיקל היה ארוך מדי, כשקבל השם את צורתו העברית ונשאלת לפשרו, לא היית מהסס: מלשון גור — חביב, צעיר, עליו, אולי גם כך, לכשתחצה (רציו) תזכיר גורי-אירות, ומוטב גורי-נמרים. ב-המשך הזמן — ובסיוע הסכדוניים, "חגור" מטורי העתון — חשבת על לשון ציווי: גורי — עשי לך בית, מצא קבע, חיי, היי. כשבא לידי עתה הספר "איומה" — והוא ראשון לספרי המשורר ששמו בן מלה אחת — נשתנה הציווי לבקשה, כמעט לתחנון: פהדי, היבהלי, היוהרי.

המשל הוא על עניין המקום, כי גורי הוא משורר של מקום, "תנועה למגע" — שם אחד מספריו — מציג את כל המצב ועומק התניה: איך לחבר תנועה עם מגע? איך להישאר בו-במקום ולא להישאר בו במקום?

משל לחלקת-מקום שנקלענו אליה, והנה איש עומד והופר, והלכנו ושבנו לאתו מקום כעבור שלושים שנה. אותה חלקת אדמה, אותה פיסת הקיע, אותן דמיות לא-יודעות טובבות במשעוליהן סביב. רק במקום ההוא: מכרה עמוק, באר אינסור-פית, וממעמקים עולה הד המעדר הממשיך לחפור.

מקום שבו גילינו את אחדות מעגלו ומאבקו של המשורר — גילינו את השוני והחידוש, ובראש ובראשונה בכלי-עבודתו. משל המעדר יש בו להטעות. ככל שהעמיק — סילק המשורר כלי אחר כלי. הוא חופר עתה בידיים ריקות כמעט ובראש ובראשונה ניכר הדבר בחריזו.

גורי היה מתחילתו מאמני חריזה, והיתה זו חריזה של אסכולת אלטרמן — בולטת, צבעונית, וירטואונית. בספר שלפנינו כמעט ואינך ח"ש בה. היא כמו זריקה תתי-ערויות, שמהלכת עליך תחושה של מסומם, בלא שתדע מגיין היא באה. האפקט הסותח, המוביל את קצבם הפנימי של השירים משר-רה לשורה, אף משיר לשיר — מושג כאילו לאהר-יח. יש אפילו אנטי-חריזה, ויש הרבה רישול מכוון. כאמן המשייר כתמים ריקים על בדו. דיא לחכימא ברכימא — לא רק לשומע דיה, אלא גם למשמע. גם המיטאפריקה נזירית. יש הרבה פרוואי-זמים, והיסטוריון הספרות שלנו ודאי ישבח את התופעה במהלכים ובהתפתחויות שחלו ברשות הרבים. יש יותר היגד ישרי, הנוכע ממבט מפיכת, לפעמים משועשע. ההתגוששות הפנימית בין, "אני" למשנהו בנפש המשורר — זו שהיתה תמיד, ולי-עולם תהיה — הריה פחות מבוכת נעורים, "ראי-נית גורא" ויותר אירוניה עצמית, שפתאום פולה אותה כאב-מעומק.

שני השירים החותמים את שני הספרים מס-תיימם מעבר לשלושים שנה במוטיב אחד, מוטיב הסוד שלא יתגלה לעולם, ב, "פרחי אש" זה הוא "סוד הזמן" נחלת הדור וחבורתו: (לשלים תישא עד רדתו בר קרי,